

Anioł nadzorca. Relacja władza – obywatel w opowiadaniu Sławomira Mrożka „*Wina i kara*”

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Galeria zdjęć interaktywnych](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Sławomir Mrożek, *Wina i kara*, [w:] tegoż, *Opowiadania*, Kraków 1974.
- Źródło: *Wina i kara*, [w:] Sławomir Mrożek, *Opowiadania*, Kraków 1974, s. 93.
- Źródło: *Wina i kara*, [w:] Sławomir Mrożek, *Opowiadania*, Kraków 1974, s. 93.
- Michał Głowiński, *Nowomowa (Rekonesans)*, [w:] tegoż, *Nowomowa i ciągi dalsze. Szkice dawne i nowe* Kraków 2009, s. 12–15, 21

Anioł nadzorca. Relacja władza – obywatel w opowiadaniu Sławomira Mrożka „*Wina i kara*”

Carl Larsson, *W kąciku*, 1894, Muzeum Narodowe, Sztokholm
Źródło: domena publiczna.

Wyrażeniem „anioł stróż” potocznie określamy osoby, które się nami opiekują, chronią nas przed kłopotami, dbają o nasze dobro. Jeśli jednak taki anioł stróż nadużywa naszego zaufania, wtrąca się nieproszony w nasze sprawy, próbuje przejąć nad nami kontrolę? Granica między troską a kontrolą jest wyjątkowo cienka, zwłaszcza wtedy, gdy opiekun ma nad podopiecznym przewagę siły. Co się dzieje po jej przekroczeniu? – to pytanie stawia Sławomir Mrożek w opowiadaniu *Wina i kara*.

Twoje cele

- Poznasz charakterystyczne cechy opowiadań Sławomira Mrożka.
- Przeanalizujesz sposób budowania groteskowego świata przedstawionego w opowiadaniu *Wina i kara*.
- Zinterpretujesz alegoryczny sens opowiadania *Wina i kara*.

Przeczytaj

Sławomir Mrożek (1930–2013) –

dramaturg, prozaik, rysownik, scenarzysta. Karierę artystyczną rozpoczął w 1950 roku jako rysownik – swoje rysunki satyryczne publikował w czasopismach „Przekrój” i „Szpilki”.

Jako pisarz zadebiutował w 1953 roku dwoma zbiorami opowiadań satyrycznych. Był to punkt zwrotny w pisarstwie Mrożka, który w kolejnych dziełach stał się bezlitosnym krytykiem socjalistycznej rzeczywistości PRL i wad ludzkich potęgowanych przez życie w zdegenerowanym systemie politycznym. Jako dramaturg Mrożek zadebiutował w 1958 roku utworem *Policja*. Kolejne dramaty przyniosły mu uznanie publiczności i krytyków.

Sławomir Mrożek w 2006 roku

Źródło: dostępny w internecie:

commons.wikimedia.org, licencja: CC BY-SA 3.0.

Międzynarodową sławę uzyskał dzięki wydanemu w 1964 roku *Tangu* – pierwszej sztuce napisanej na emigracji. Mrożek opuścił Polskę w 1963 roku, wrócił do kraju dopiero w 1996 roku. W 2008 roku przeniósł się do Nicei, gdzie zmarł 15 sierpnia 2013 roku. Został pochowany w tzw. Panteonie Narodowym w krakowskim kościele Świętych Apostołów Piotra i Pawła.

Mrożek - prozaik

W kanonie lektur szkolnych oraz w kształtowanej przez niego potocznej świadomości literackiej Sławomir Mrożek funkcjonuje przede wszystkim jako dramaturg – i to właśnie dramaty przyniosły mu największe uznanie publiczności. Jednocześnie warto pamiętać, że autor *Tanga* przez cały okres pracy twórczej równolegle do dramatopisarstwa pisał też prozę. W dorobku epickim pisarza znajdują się dwie

powieści: *Małeńkie lato* (1956) i *Ucieczka na południe* (1961), oraz setki opowiadań. Opowiadanie jako gatunek epicki cechuje się niewielką objętością, wyraźnie zarysowanym światem przedstawionym (ograniczonym do konkretnego miejsca i czasu) i swobodną kompozycją akcji, pozbawionej wyrazistego punktu kulminacyjnego. Tę swobodę gatunkową Mrożek wykorzystywał, nazywając swoje opowiadania również „małymi prozami” i nadając im cechy innych gatunków literackich. Ich znakiem rozpoznawczym stała się niewielka objętość i konstrukcja według zasad właściwych [paraboli](#) i [bajce](#). Z paraboli Mrożek zaczerpnął dwupłaszczyznowość świata przedstawionego. Pojawiające się w jego opowiadaniach miejsca (np. urząd, posterunek milicji, szkoła, wioska, sklep) nie są ważne ze względu na swoje jednostkowe cechy, ale są parabolą realiów życia w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Zabieg ten pozwalał pisarzowi na stawianie diagnoz na temat całych grup społecznych. Z bajki natomiast zaczerpnął [alegoryczność](#) postaci – pozbawione cech indywidualnych stają się reprezentantami postaw i wad ludzkich rozwijających się wskutek życia w państwie komunistycznym. Zaludniający opowiadania Mrożka urzędnicy, funkcjonariusze czy robotnicy stają się alegoriami [konformizmu](#), tchórzostwa, karierowiczostwa, donosicielstwa, głupoty.

Zdemaskować pozory

Niewielkie opowiadania Mrożka – szczególnie te powstałe w latach 50. i 60. – składają się na przytłaczający obraz życia w PRL. Wszechobecna [inwigilacja](#), cenzura, presja „poprawności ideologicznej” (czyli nakaz opiewania socjalizmu), przemoc państwa milicyjnego, brak podstawowych produktów – to zjawiska wymykające się racjonalnej analizie. Mrożek sięgał zatem po [konwencje literackie absurdu](#) i [groteski](#).

Pisarz w swoich dziełach szczególnie eksponował pozorność – czyli zaplanowane i egzekwowane przez władzę, systemowe udawanie obejmujące praktycznie wszystkie dziedziny życia. Za pomocą [propagandy](#) wmawiano obywatelom, że żyją w państwie dobrobytu – choć sklepy świeciły pustkami; że są wolni – choć każdy ich krok śledziła [Służba Bezpieczeństwa](#); że żyją w demokratycznym państwie – choć władzę „wybierano” w fasadowych wyborach wyłącznie spośród członków [PZPR](#). Groteskowe małe prozy Mrożka [demistyfikowały](#) te pozory i ukazywały ich demoralizujący wpływ na ludzi. Ten sam mechanizm udawania widzimy w opowiadaniu *Wina i kara* z 1959 roku, ukazującym z kolei, jak nadgorliwość i ślepa wiara w ideologię prowadzą do deprawacji.

Wina i kara

Cichy, liliowy pokój dziecinny. Na łóżeczku, nie zmówiwszy paciorka, zasypia smacznie mały chłopczyk. Na uboczu, zhańbiony, z wypiekami wstydu, przysłaniając sobie twarz dłonią – bezradny anioł stróż.

Chłopczyk przez cały dzień brnął znowu od jednego zła do drugiego. Wyjadał konfitury, garbił się, nie uważał i biegał. Anioł daremnie otaczał go błagalnym powiewem skrzydeł, szeptał mu wskazówki o życiu czystym i prawym. [...]

I nagle gorycz wezbrała się w aniele. Jakże to? Czyżby Prawo w całym swoim łagodnym majestacie nic nie znaczyło wobec woli jednego malca? Fala uwielbienia dla Prawa wezbrała w nim i poruszyła równą falę niechęci do zła. Nadeszła chwila, gdy małe serce służebnika w miłości dla Sprawy zabiło silniej niż wielkie serce Sprawy samej. Z miłości do Prawa przekroczyć Prawo. To miara ofiarności.

Oderwał dłoń od czoła, podszedł cicho do łóżeczka i silnie wypalił chłopczyka w ucho.

Ten zerwał się przestraszony. Pod wpływem ciosu odmówił pospiesznie paciorek i, mruczając coś niezrozumiale, położył się i zasnął.

[...]

Chłopczyk bardzo zmienił się na lepsze. Nie biegał, nie garbił się, nie hałasował, odmawiał, dojadał. Zmienił się także zewnętrznie. Na

skutek dojadania obiadów i gwałtownego picia mleka – bo rodzice, widząc, że wypija teraz całą szklankę, myśleli, że polubił mleko i dolewali mu bez końca – utył bardzo i pobladł. Wyrzekłszy się wszystkich przestępstw wieku dziecięcego, rozporządzał teraz dużą ilością wolnego czasu i nauczył się kierować siły na życie wewnętrzne. Spoważniał. Zaczął obserwować otoczenie. Następnie zainteresował się chemią.

Niejednokrotnie, gdy siedział w parku na ławce, gruby i spokojny, tajemniczo zamknięty w sobie, nie próbując nawet biegać, bo wiedział, że natychmiast odczuje bolesnego haka – inne dzieci goniły się po murawę, a on pochylony nad podręcznikiem, wnikał w tajemniczy świat molekuł. Uparta, głęboko ukryta myśl orała jego dziecięce czołko.

Poczęto uważać, że jest cudownym dzieckiem i bardzo wszyscy się cieszyli. On zaś pracował wytrwale. Tatuś sprawił mu warsztacik i dał skromne środki.

Czas mijał. Pewnego razu, w nocy, potężny słup ognia trysnął nad miastem i głośny huk targnął okolicą. To wyleciał dom rodzinny małego, wysadzony na podziw umiejętnie, choć po amatorsku zbudowaną miną z domowego trotylu. Chłopczyk oddalał się polami. Dźwigał uprzednio przygotowany plecak z małym zapasem żywności i pieniędzy oraz kartę okrętową do Ameryki Południowej.

Za nim gnał przez orne pole anioł stróż, by mu dać bodaj haka.

Źródło: Sławomir Mrożek, *Wina i kara*, [w:] tegoż, *Opowiadania*, Kraków 1974.

absurd

(łac. *absurdus* – niewłaściwy) – sytuacja lub wypowiedź wewnętrznie sprzeczna, nielogiczna, pozbawiona sensu

alegoria

(gr. *allēgorare* – mówić w przenośni, obrazowo) – postać, idea lub wydarzenie, które poza dosłownym znaczeniem mają również utrwalony w danej kulturze sens przenośny, np. sowa jako alegoria mądrości, waga jako alegoria sprawiedliwości; w przeciwieństwie do symbolu alegoria jest jednoznaczna

bajka

krótki utwór epicki o funkcji dydaktycznej, często wierszowany, cechujący się prostotą fabuły i schematycznością świata przedstawionego; bohaterowie bajek – zwierzęta, ludzie, rośliny lub przedmioty – są alegoriami cech ludzkich; bajka zawiera morał – pouczenie na temat natury ludzkiej

demistyfikacja

(łac. *de* – od + gr. *mystikós* – tajemny) – odarcie z pozorów

groteska

(wł. *grottesca*) – konwencja w literaturze i sztukach pięknych przedstawiająca świat w sposób zdeformowany w celu krytyki danego zjawiska; groteska posługuje się m.in. połączeniem sprzecznych kategorii (np. komizmu z tragizmem), karykaturą, synkretyzmem stylistycznym, absurdem

inwigilacja

(łac. *in* – w + *vigilare* – czuwać, nie zasypiać) – obserwowanie zachowań ludzi przez instytucje (zwykle państwowe) w celu sprawowania nad nimi kontroli; do metod inwigilacji należą m.in. śledzenie, podsłuch i monitoring wideo

karykatura

(wł. *caricatura*) – w literaturze i sztukach pięknych przedstawienie postaci lub obiektu w sposób zdeformowany przez pomniejszenie, powiększenie czy wykrzywienie; celem karykatury jest ośmieszenie

konwencja literacka

ustalony sposób przedstawiania świata w literaturze, np. realizm – przedstawianie poprzez naśladowanie, groteska – przedstawianie przez zniekształcanie

parabola

(gr. *parabolē* – ułożone równolegle) – krótki utwór epicki pełniący funkcję dydaktyczną; cechuje się dwupłaszczyznową konstrukcją świata przedstawionego. Na poziomie dosłownym występuje uproszczona akcja i schematyczne postaci, które na poziomie parabolicznym reprezentują uniwersalne sytuacje i prawdy moralne

propaganda

(łac. *prōpāgāre* – rozwijać, krzewić) – działanie instytucji (np. państwa, partii) w celu narzucenia odbiorcy pewnych poglądów bądź nakłonienia go do określonych działań

realny socjalizm

ustrój polityczny krajów Europy Wschodniej znajdujących się pod kontrolą ZSRR; nazwa wprowadzona przez propagandę radziecką

Służba Bezpieczeństwa (skrót SB)

działająca w latach 1956–1989 instytucja formalnie zajmująca się zapewnianiem obywatelom PRL bezpieczeństwa (we współpracy z milicją), zaś faktycznie – inwigilacją i prześladowaniem opozycji antykomunistycznej

synkretyzm stylistyczny

(gr. *sunkrētízō* – łączyć siły przeciw wspólnemu wrogowi) – łączenie w obrębie jednego tekstu różnych stylów językowych, np. w celu indywidualizacji języka postaci lub uzyskania efektu groteskowego

Galeria zdjęć interaktywnych

Polecenie 1

Zapoznaj się z galerią zdjęć i wskaż najważniejsze funkcje, jakie przypisuje się aniołom w kulturze.

1

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PfV55iHBK>

Anioł (gr. ángelos – „posłaniec”) to w religiach opartych na autorytecie Biblii istota niematerialna, pośrednicząca między Bogiem a ludźmi, wykonująca boską wolę – zwłaszcza jako posłaniec.

2

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PfV55iHBK>

Fizyczne cechy aniołów różnią się w zależności od epoki i stylu malarskiego. Początkowo byli mało zindywidualizowani i nieliczni. Później rozwinięto bardziej złożone koncepcje, zwłaszcza w chrześcijańskiej angelologii, gdzie dzieli się ich na dobrych (m.in. anioł stróż) i złych – zbuntowanych przeciw Bogu (diabeł, szatan).

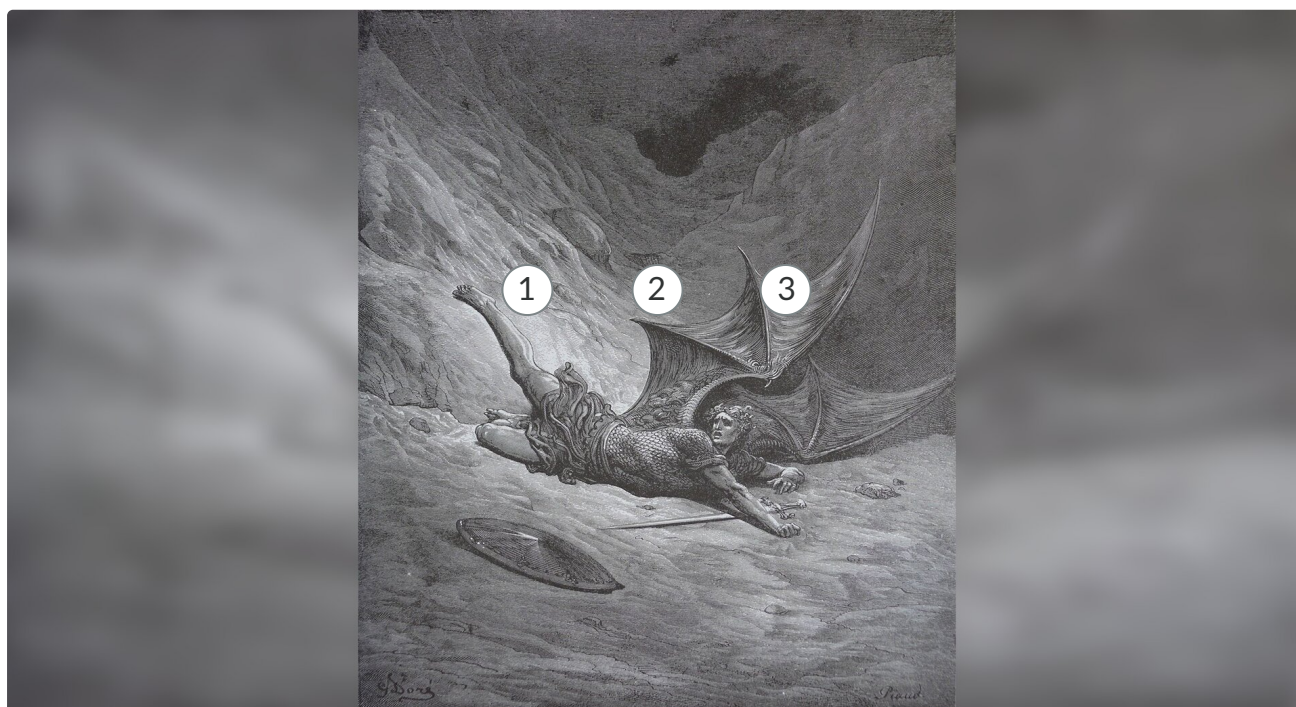
3

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PfV55iHBK>

Anioły przedstawiane są jako mężczyźni, kobiety lub istoty androgyniczne (gr. *andrós* – „mężczyzna” + *gyné* – „kobieta”), łączące cechy obu płci. W sztuce renesansu i baroku pojawia się *putto* (z wł. „chłopczyk”) – małe dziecko ze skrzydłami, będące połączeniem wyobrażeń Erosa, bożka miłości z mitologii greckiej, z chrześcijańskim wizerunkiem anioła.

Jan van Eyck, *Archanioł Gabriel* (fragment Ołtarza Gandawskiego), 1432, kościół św. Bawona, Gandawa

Źródło: domena publiczna.

1

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PfV55iHBK>

Przeciwieństwem anioła niebiańskiego jest upadły anioł, Lucyfer („niosący światło”, z łac. *lux* – światło + *ferre* – nieść). Według tradycji chrześcijańskiej i judaistycznej Lucyfer zbuntował się przeciw Bogu i za karę został strącony do otchłani.

2

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PfV55iHBK>

Gustave Doré, *Lucyfer, upadły anioł* (ilustracja do *Raju utraconego Johna Miltona*), 1866

Źródło: domena publiczna

Lucyfer przedstawiany jest najczęściej jako ciemnowłosy mężczyzna o demonicznym wyglądzie, z czarnymi skrzydłami przypominającymi skrzydła nietoperza.

3

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PfV55iHBK>

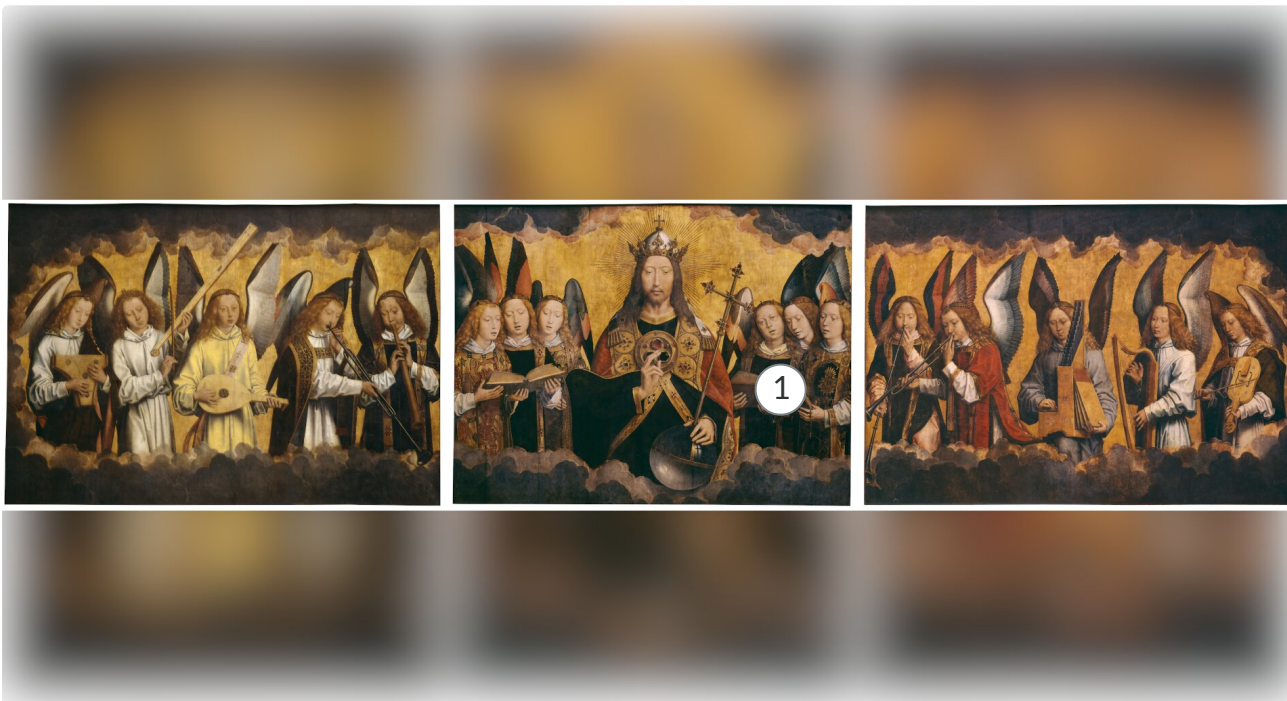
Odilon Redon, *Upadły anioł wpatrzony w obłok*, ok. 1875

Źródło: domena publiczna

Upadły anioł ma zwykle twarz wykrzywioną w grymasie smutku lub okrucieństwa; spowija go mrok symbolizujący zło.

Gustave Doré, *Lucyfer, upadły anioł* (ilustracja do *Raju utraconego* Johna Miltona), 1866

Źródło: domena publiczna.

1

Sandro Botticelli, *Madonna z Dzieciątkiem i ośmioma aniołami*, 1478

Źródło: domena publiczna

W sztukach plastycznych rozpowszechnione jest obrazowanie chórów anielskich śpiewających i muzykujących ku chwale Bożej.

Hans Memling, *Muzykujące anioły*, 1479, Królewskie Muzeum Sztuk Pięknych, Antwerpia
Źródło: domena publiczna.

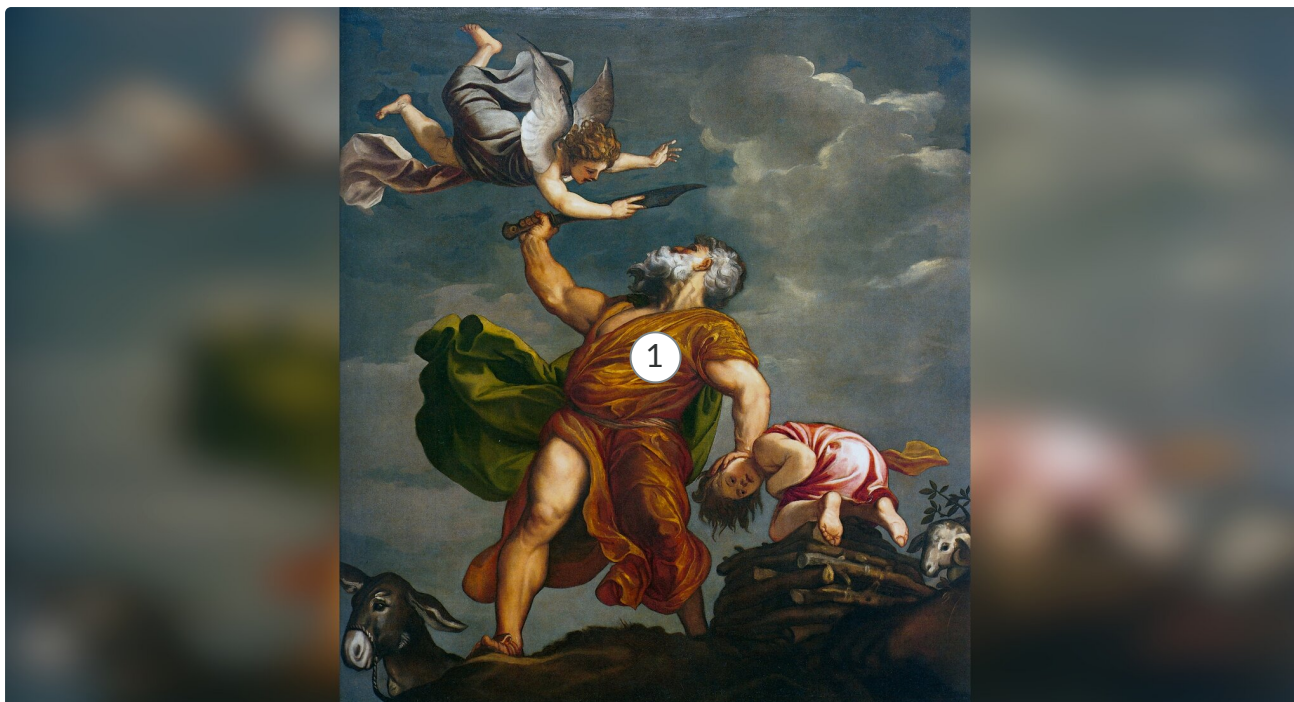
1

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PfV55iHBK>

W Biblii i inspirowanym nią malarstwie religijnym anioł pojawia się często w roli posłańca Boga.

Archanioł Gabriel objawia Maryi, że zostanie matką Jezusa. Boski posłaniec trzyma w ręku białą lilię – alegorię czystości Maryi.

Źródło: domena publiczna.

1

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PfV55iHBK>

Anioł pośłaniec może nie tylko głosić słowo Boga, ale też realizować jego wolę czynem. Na obrazie Tycjana anioł powstrzymuje Abrahama przed złożeniem w ofierze jego syna Izaaka – chwyta za nóż, a drugą ręką wskazuje ku niebu na znak, że taka jest wola Boga.

Tycjan, *Ofiara Izaaka*, 1542–1544, bazylika Santa Maria della Salute, Wenecja

Źródło: domena publiczna.

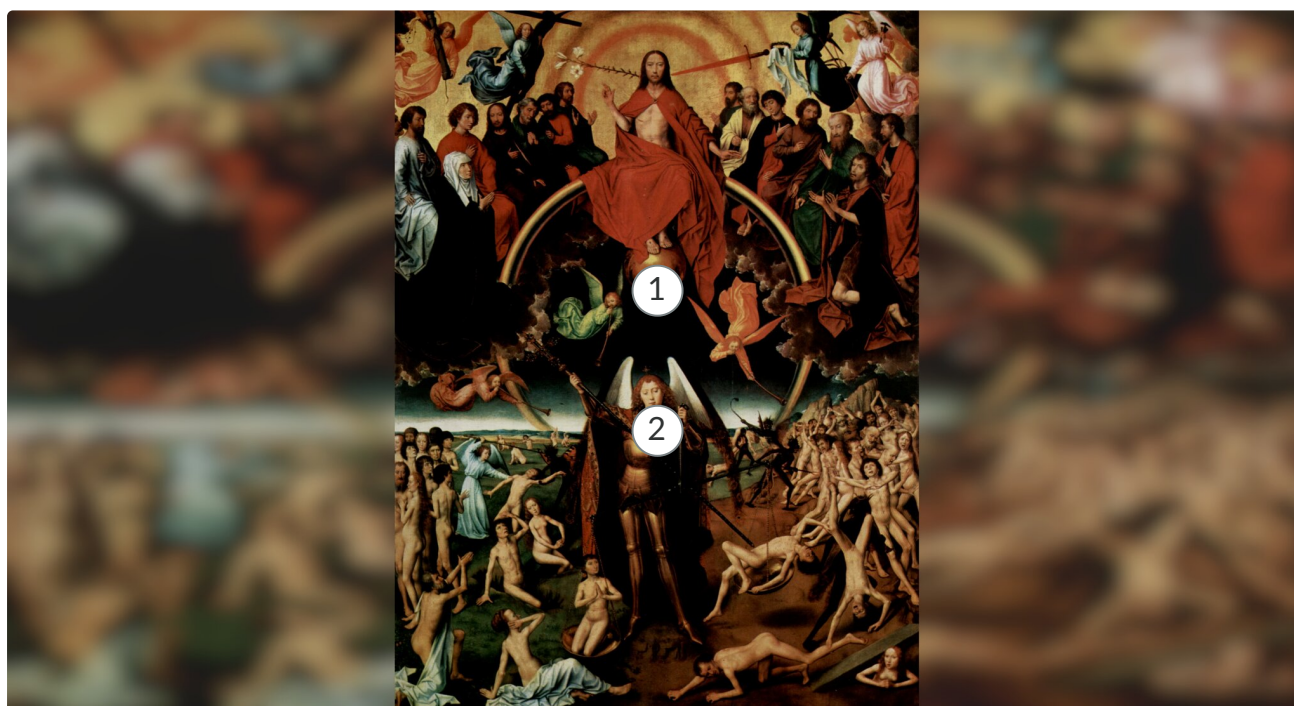

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PfV55iHBK>

W Apokalipsie św. Jana jeden z aniołów trzyma w ręku „książeczkę ostatecznych wyroków”, którą na polecenie Boga przekazuje Janowi.

William Blake, *Anioł objawienia* (ilustracja do Apokalipsy św. Jana, rozdz. 10), ok. 1803–1805

Źródło: licencja: CC 0 1.0.

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PfV55iHBK>

Anioł nie tylko objawia wolę Boga, ale też ją wypełnia: chroni sprawiedliwych i niesie zagładę grzesznikom.

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PfV55iHBK>

Na obrazie Memlinga archanioł Michał, ubrany w rycerską zbroję, trzyma w rękach wagę do ważenia uczynków ludzkich i miecz – atrybuty boskiej sprawiedliwości.

Hans Memling, *Sąd Ostateczny*, panel środkowy, 1467–1471, Muzeum Narodowe, Gdańsk

Źródło: domena publiczna.

1

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PfV55iHBK>

Według Biblii po popełnieniu przez pierwszych ludzi grzechu pierworodnego Bóg postawił anioły na straży ogrodu rajskiego. Na drzeworycie Dürera anioł strażnik wypędza Adama i Ewę z Raju. Gniew anioła ujawniają jego gesty – unosi nad głowami grzeszników miecz i wypycha ich ku ciemności.

Albrecht Dürer, *Wygnanie z raju*, 1510, Narodowe Muzeum Sztuki, Waszyngton

Źródło: licencja: CC 0 1.0.

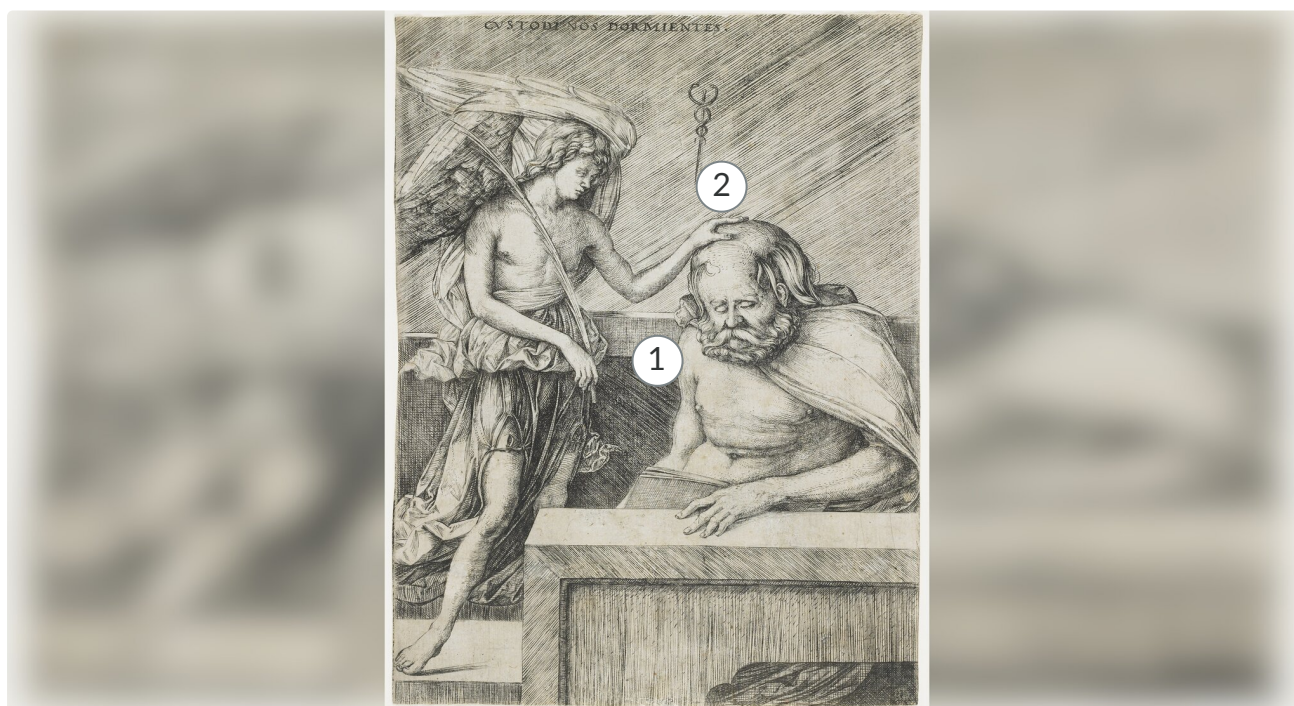

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PfV55iHBK>

Jedno z najważniejszych przedstawień anioła w kulturze ukazuje go jako pogromcę zła. Na obrazie Rafaela archanioł Michał w rycerskiej zbroi pokonuje szatana. Szlachetność postaci anioła podkreślają królewskie barwy – błękit i złoto.

Rafael Santi, *Święty Michał pokonuje szatana*, 1518, Luwr, Paryż

Źródło: domena publiczna.

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PfV55iHBK>

W starotestamentowej *Księdze Wyjścia* Bóg wręcza Mojżeszowi tablice z dziesięcioma przykazaniami i mówi: „Oto Ja posyłam anioła przed tobą, aby cię strzegł w czasie twojej drogi i doprowadził cię do miejsca, które ci wyznaczyłem. Szanuj go i bądź uważny na jego słowa. Nie sprzeciwiaj się mu w niczym, gdyż nie przebaczy waszych przewinień, bo imię moje jest w nim. Jeśli będziesz wiernie słuchał jego głosu i wykonywał to wszystko, co ci polecam, będę nieprzyjacielem twoich nieprzyjaciół i będę odnosił się wrogo do odnoszących się tak do ciebie”

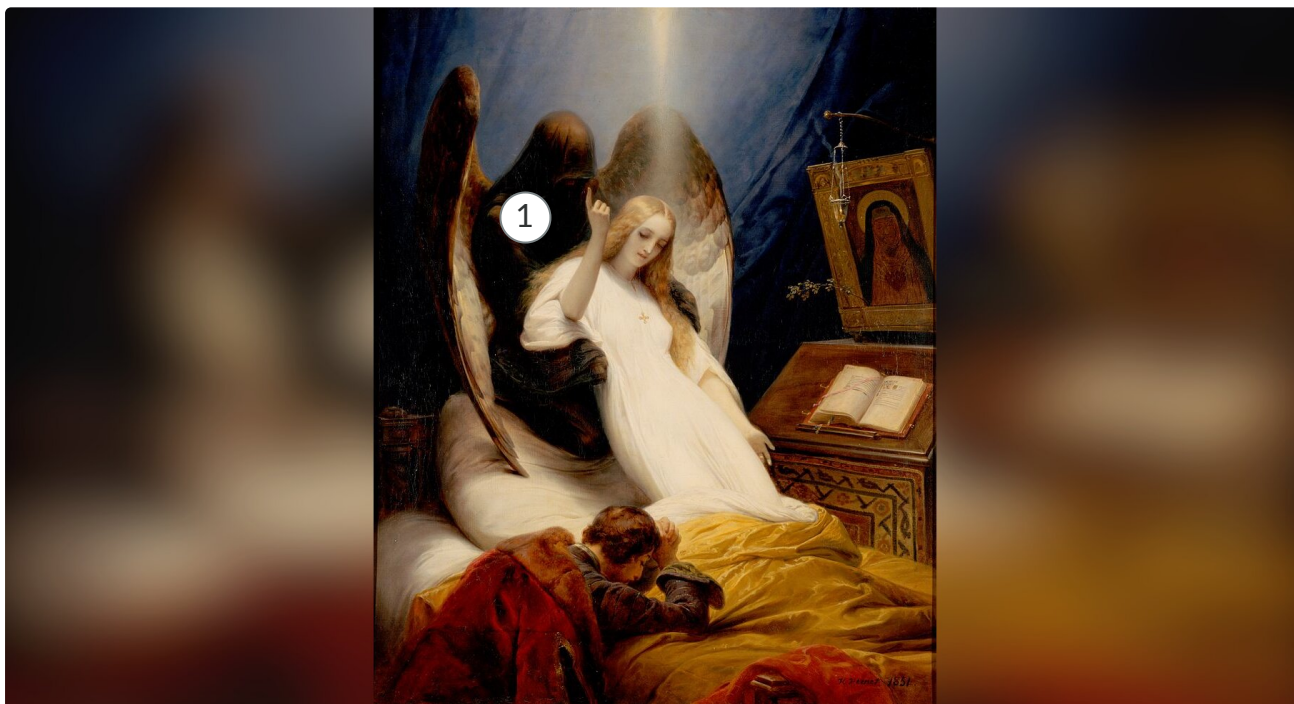
(Wj 23, 20–22, *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu – Biblia Tysiąclecia*, tłum. zbiorowe, wyd. 4, Poznań – Warszawa 1991, s. 89–90).

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PfV55iHBK>

Miedzioryt de'Barbariego przedstawia anioła kładącego w opiekuńczym geście dłonie na głowie człowieka, który zasnął nad lekturą. Napis „custodi nos dormientes” (pochodzący z łacińskiego hymnu) oznacza „chroń nas w czasie snu”.

Jacopo de'Barbari, *Anioł stróż*, ok. 1509, Instytut Sztuki, Minneapolis

Źródło: domena publiczna.

1

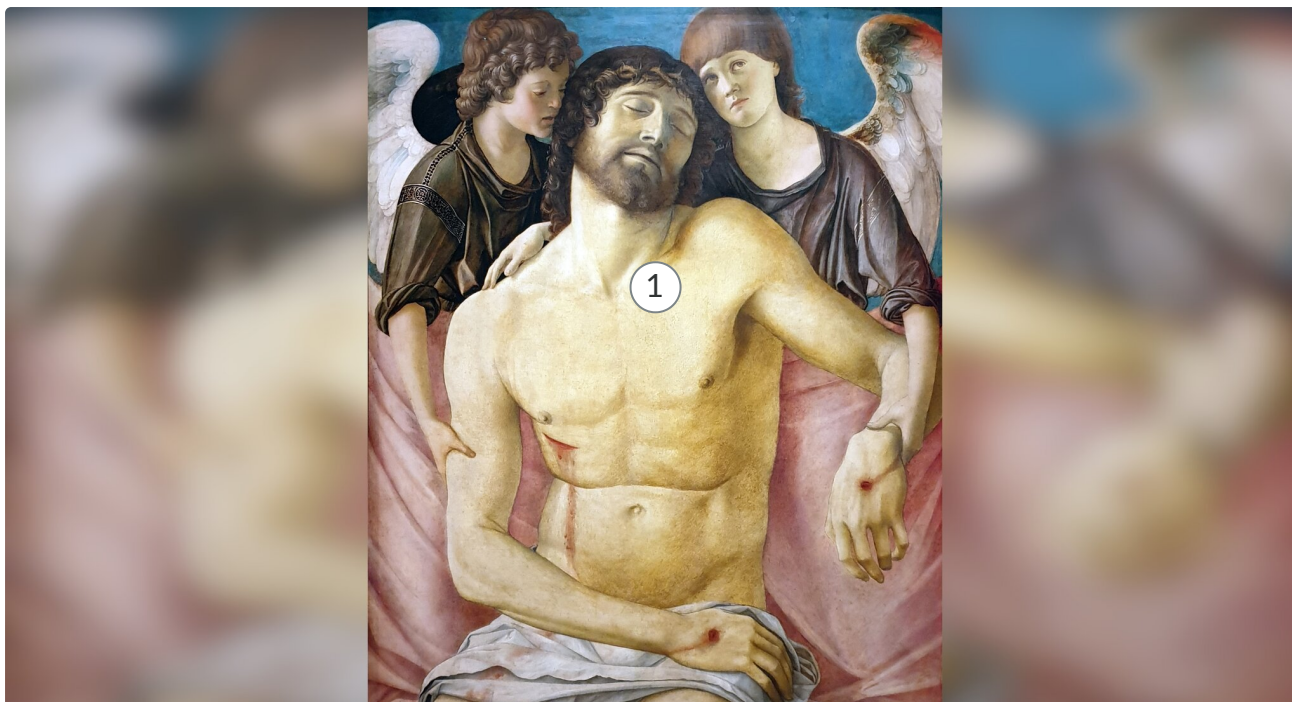
Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PfV55iHBK>

Anioł – pośrednik i opiekun – pojawia się w sztuce również jako Anioł Śmierci, przewodnik człowieka przez granicę między życiem ziemskim a wiecznym. Źródłem takiego wyobrażenia postaci anioła jest Talmud - jedna ze świętych ksiąg judaizmu, będąca zbiorem komentarzy uczonych do Tory (Pięcioksięgu). Anioł śmierci w tradycji żydowskiej nosi imię Samael lub Lucyfer i jest przedstawiany jako buntownik, który przeciwstawił się Bogu.

Na obrazie Verneta widoczna jest dwoistość symboliki anioła śmierci: jego ciemne szaty i zaślonięta twarz podkreślają grozę śmierci, ale opiekuńcze objęcie zmarłej i jej rozświetlona postać wskazują, że śmierć jest początkiem nowego, wiecznego życia w niebie

Émile Jean-Horace Vernet, *Anioł śmierci*, 1851, Ermitaż, Petersburg

Źródło: domena publiczna.

1

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PfV55iHBK>

Anioł pojawia się w dawnym malarstwie w jednym z wariantów piety (wł. pietà – miłosierdzie) – jako opiekun zdjętego z krzyża ciała Jezusa.

Giovanni Bellini, *Martwy Chrystus podtrzymywany przez dwa anioły*, 1470–1475, Galeria Malarstwa, Berlin

Źródło: domena publiczna.

Polecenie 2

Na podstawie galerii zdjęć wskaż atrybuty oraz funkcje, które można przypisać aniołowi stróżowi z opowiadania Sławomira Mrożka *Wina i kara*.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Zaznacz związki frazeologiczne trafnie charakteryzujące zmianę w zachowaniu chłopczyka, którą chciał spowodować anioł stróż z opowiadania *Wina i kara*.

☐ pójść po rozum do głowy

☐ dostać małego rozumu

☐ bujać w obłokach

☐ chodzić jak szwajcarski zegarek

☐ mieć więcej szczęścia jak rozumu

☐ posypać głowę popiołem

☐ wziąć się w garść

☐ zejść na złą drogę

Ćwiczenie 2

Scharakteryzuj chłopczyka z opowiadania *Wina i kara* z perspektywy anioła stróża i obserwatora sytuacji. Wypisz cechy, którymi odznaczał się bohater na początku opowiadania i pod jego koniec.

Cechy chłopca

Na początku opowiadania

Z punktu widzenia anioła stróża

Z punktu widzenia obserwatora

Pod koniec opowiadania

Z punktu widzenia anioła stróża

Z punktu widzenia obserwatora

Ćwiczenie 3

Zaznacz w tabeli elementy znajdujące się we właściwej kolumnie.

Alegoryczne znaczenie postaci anioła	Alegoryczne znaczenie postaci chłopczyka
cenzor ☐	jednostka poddana władzy absolutnej ☐
przewrażliwiony rodzic ☐	niegrzeczne dziecko ☐
wysłannik Boga ☐	leniwy uczeń ☐
funkcjonariusz władzy totalitarnej ☐	człowiek marnujący swoje możliwości ☐
władca absolutny ☐	cenzurowany twórca ☐
wymagający nauczyciel ☐	obywatel w państwie totalitarnym ☐

Ćwiczenie 4

Przeczytaj fragment opowiadania *Wina i kara* i odszukaj w nim trzy środki artystyczne opisujące chłopczyka. Wpisz do tabeli ich nazwy i przykłady z tekstu oraz określ ich funkcję.

” *Wina i kara*

Cichy, liliowy pokój dziecinny. Na łóżeczku, nie zmówiwszy paciorka, zasypia smacznie mały chłopczyk. [...] przez cały dzień brnął znowu od jednego zła do drugiego. Wyjadał konfitury, garbił się, nie uważał i biegał. [...] Od garbienia się do garbienia się, od biegania do biegania, od stłuczonego kolana do rozdartego ubranka staczał się mały nieszczęśnik. Nic nie mogło go powstrzymać.

Źródło: *Wina i kara*, [w:] Sławomir Mrożek, *Opowiadania*, Kraków 1974, s. 93.

Nazwa środka artystycznego	Przykład (cytat)	Funkcja

Ćwiczenie 5

Do poniższych cech groteski dopisz ich przykłady z opowiadania *Wina i kara*.

obecność elementów fantastycznych

łączenie tragizmu z komizmem

obecność elementów absurda

wyolbrzymienie spraw błażych

umniejszenie spraw doniosłych

Ćwiczenie 6

Odwołując się do fragmentu opowiadania *Wina i kara*, wyjaśnij, w jakim celu narrator stosuje w swojej wypowiedzi synkretyzm stylistyczny. Odpowiedź poprzyj przykładami z tekstu.

” *Wina i kara*

I nagle gorycz wezbrała się w aniele. Jakże to? Czyżby Prawo w całym swoim łagodnym majestacie nic nie znaczyło wobec woli jednego malca? Fala uwielbienia dla Prawa wezbrała w nim i poruszyła równą falę niechęci do zła. Nadeszła chwila, gdy małe serce służebnika w miłości dla Sprawy zabiło silniej niż wielkie serce Sprawy samej. Z miłości do Prawa przekroczyć Prawo. To miara ofiarności. Oderwał dłoń od czoła, podszedł cicho do łóżeczka i silnie wypalił chłopczyka w ucho. [...] Dobry duch zasmakował w nowej metodzie. Łatwość z jaką teraz osiągał to, co dawniej było nieosiągalne, [...] olśniła go. Wkrótce odkrył, że metodę można znacznie udoskonalić, różnicując ciosy [...]. A więc: za niedojedzenie obiadu do końca – cios tak zwany piwniczny, za garbienie się – blacha w czoło, za niezmówienie paciorka – faja, [...] i inne.

Źródło: *Wina i kara*, [w:] Sławomir Mrożek, *Opowiadania*, Kraków 1974, s. 93.

Ćwiczenie 7

Przeczytaj fragment opowiadania *Wina i kara* i na jego podstawie wyjaśnij w 3–4 zdaniach motyw decyzji anioła o zmianie metody postępowania wobec chłopczyka.

” *Wina i kara*

I nagle gorycz wezbrała się w aniele. Jakże to? Czyżby Prawo w całym swoim łagodnym majestacie nic nie znaczyło wobec woli jednego malca? Fala uwielbienia dla Prawa wezbrała w nim i poruszyła równą falę niechęci do zła. Nadeszła chwila, gdy małe serce służebnika w miłości dla Sprawy zabiło silniej niż wielkie serce Sprawy samej. Z miłości do Prawa przekroczyć Prawo. To miara ofiarności.

Źródło: *Wina i kara*, [w:] Sławomir Mrożek, *Opowiadania*, Kraków 1974, s. 93.

Ćwiczenie 8

Sformułuj w 2–3 zdaniach morał płynący z opowiadania *Wina i kara*.

Ćwiczenie 9

Zinterpretuj paraboliczny sens wskazanych elementów opowiadania *Wina i kara*, odnosząc się do realiów politycznych i społecznych PRL.

Postawa anioła stróża wobec wyznawanych przez niego zasad:

Postawa anioła stróża wobec chłopczyka:

Rezultat zabiegów anioła stróża:

Dla nauczyciela

Autor: Paulina Król

Przedmiot: Język polski

Temat: Anioł nadzorca. Relacja władza – obywatel w opowiadaniu Sławomira Mrożka „*Wina i kara*”

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

- 1) rozumie podstawy periodyzacji literatury, sytuuje utwory literackie w poszczególnych okresach: starożytność, średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, literatura wojny i okupacji, literatura lat 1945–1989 krajowa i emigracyjna, literatura po 1989 r.;
- 2) rozpoznaje konwencje literackie i określa ich cechy w utworach (fantastyczną, symboliczną, mimetyczną, realistyczną, naturalistyczną, groteskową);
- 5) interpretuje treści alegoryczne i symboliczne utworu literackiego;

- 7) rozumie pojęcie groteski, rozpoznaje ją w tekstach oraz określa jej artystyczny i wartościujący charakter;
- 8) wykazuje się znajomością i zrozumieniem treści utworów wskazanych w podstawie programowej jako lektury obowiązkowe;
- 9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi; poddaje ją refleksji;
- 10) rozpoznaje w utworze sposoby kreowania: świata przedstawionego (fabuły, bohaterów, akcji, wątków, motywów), narracji, sytuacji lirycznej; interpretuje je i wartościuje;
- 11) rozumie pojęcie motywu literackiego i toposu, rozpoznaje podstawowe motywy i toposy oraz dostrzega żywotność motywów biblijnych i antycznych w utworach literackich; określa ich rolę w tworzeniu znaczeń uniwersalnych;
- 14) przedstawia propozycję interpretacji utworu, wskazuje w tekście miejsca, które mogą stanowić argumenty na poparcie jego propozycji interpretacyjnej;

III. Tworzenie wypowiedzi.

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

- 1) zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie;
- 4) zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiada, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji;
- 6) tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach gatunkowych: wypowiedź o charakterze argumentacyjnym, referat, szkic interpretacyjny, szkic krytyczny, definicja, hasło encyklopedyczne, notatka syntetyzująca;
- 10) w interpretacji przedstawia propozycję odczytania tekstu, formułuje argumenty na podstawie tekstu oraz znanych kontekstów, w tym własnego doświadczenia, przeprowadza logiczny wywód służący uprawomocnieniu formułowanych sądów;

11) stosuje zasady poprawności językowej i stylistycznej w tworzeniu własnego tekstu; potrafi weryfikować własne decyzje poprawnościowe;

12) wykorzystuje wiedzę o języku w pracy redakcyjnej nad tekstem własnym, dokonuje korekty tekstu własnego, stosuje kryteria poprawności językowej.

IV. Samokształcenie.

9. wykorzystuje multimedialne źródła informacji oraz dokonuje ich krytycznej oceny;

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń: spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

5) rozpoznaje mitologizację i demitologizację w utworach literackich, rozumie ich uniwersalny charakter oraz rolę w interpretacji;

Lektura obowiązkowa

26) Sławomir Mrożek, wybrane opowiadania;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Cele operacyjne. Uczeń:

- wymienia charakterystyczne cechy opowiadań Sławomira Mrożka;
- analizuje sposób budowania groteskowego świata przedstawionego w opowiadaniu *Wina i kara*;
- interpretuje alegoryczny sens opowiadania *Wina i kara*.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm;
- nauczanie wyprzedzające.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja;
- mapa myśli.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Nauczyciel udostępnia uczniom e-materiał „Anioł nadzorca. Relacja władza – obywatel w opowiadaniu Sławomira Mrożka *Wina i kara*”. Prosi o zapoznanie się z multimedium w sekcji „Galeria zdjęć interaktywnych”.
2. Tydzień przed lekcją nauczyciel prosi o przeczytanie opowiadania Sławomira Mrożka *Wina i kara*.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel loguje się na platformie i wyświetla na tablicy interaktywnej lub za pomocą rzutnika temat lekcji. Nawiązując do zagadnień opisanych w sekcji „Wprowadzenie”, omawia zaprezentowane cele. Uczniowie ustalają kryteria sukcesu.
2. Nauczyciel zapisuje na tablicy wyrażenie „anioł stróż”. Uczniowie tworzą mapę myśli i zapisują wszystkie pomysły na tablicy.

Faza realizacyjna:

1. Uczniowie rozwiązują ćwiczenie 1 z sekcji „Sprawdź się”. Nauczyciel sprawdza odpowiedzi i komentuje.
2. Nauczyciel prosi wybranego ucznia o głośne odczytanie informacji z sekcji „Przeczytaj”. Zadaniem uczniów jest ustalenie cech opowiadań Mrożka. Każdy uczeń otrzymuje dwie kartki, na których zapisuje swoje pomysły. Nauczyciel zbiera do pudełka odczytane propozycje i komentuje.
3. Nauczyciel prosi uczniów, by podzieli się na dwie grupy. Informuje, że będą uczestniczyć w dyskusji związanej ze sposobem budowania groteskowego świata w opowiadaniu *Wina i kara*. Wyjaśnia, że ten typ dyskusji określany jest jako akwarium.
Pierwsza grupa siada w kręgu i dyskutuje na zadany temat (jeśli uczniowie nie potrafią sami znaleźć argumentów, nauczyciel może na początku naprowadzić uczniów). Nauczyciel wyjaśnia, że w tym samym czasie druga grupa zajmuje

miejsca dookoła i obserwuje przebieg dyskusji. Jej zadaniem jest analiza doboru argumentów, przestrzegania zasad i ogólnego przebiegu rozmowy. Nauczyciel wyznacza dokładny czas dyskusji.

Po zakończeniu dyskusji nauczyciel prosi chętne osoby o dokonanie oceny umiejętności prowadzenia dyskusji, trzymania się tematu, doboru argumentów grupy dyskutującej.

4. Nauczyciel wyświetla sekcję „Galeria zdjęć interaktywnych”. Uczniowie dzielą się na dwie grupy. Grupa 1 wskazuje najważniejsze funkcje, jakie przypisuje się aniołom w kulturze, natomiast grupa 2 wskazuje atrybuty oraz funkcje, które można przypisać aniołowi stróżowi z opowiadania Sławomira Mrożka *Wina i kara*. Po wyznaczonym czasie następuje wspólne porównanie odpowiedzi grup, analiza i ocena pracy zespołów.
5. Uczniowie dobierają się w pary i realizują ćwiczenia 3 i 4 z sekcji „Sprawdź się”. Następnie wybrany uczeń głośno odczytuje pomysły. Ćwiczenia 5 uczniowie rozwiązują wspólnie w klasie. Nauczyciel sprawdza poprawność odpowiedzi.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel ponownie odczytuje temat lekcji i sprawdza spełnienie kryteriów sukcesu.
2. Uczniowie indywidualnie wyjaśniają ćwiczenie 7. Nauczyciel stawia pytanie: Jaki morał płynie z opowiadania *Wina i kara*? Uczniowie przedstawiają swoje propozycje.
3. Na zakończenie uczniowie wyjaśniają alegoryczny sens opowiadania Sławomira Mrożka.

Praca domowa:

1. Nauczyciel prosi o wykonanie ćwiczenia 9 w sekcji „Sprawdź się”.

Materiały pomocnicze:

- Sławomir Mroźek, *Opowiadania*, Kraków 1974.

- <https://culture.pl/pl/tworca/slalomir-mrozek>

Wskazówki metodyczne

- Nauczyciel może wykorzystać medium w sekcji „Galeria zdjęć interaktywnych” do podsumowania lekcji.